Ненад Марковић
НОВИ СПОМЕНИК ЗА ДЕДУ

I

Седећи у беж фотељи са дрвеним рукохватима, Милија је слушао Велимира са изразом човека који не прекида саговорника само зато што је добро васпитан. У стану је било загушљиво. Прозор је био отворен, али са улице је улазио само врео јулски ваздух.

Велимир је завршио своју мисао, задовољан што је довео до краја, а Милија мало сачека, као да јој даје времена да се слегне, па се намести у фотељи и поче:

– Јасне су ми твоје позиције – рече. – Али оно што нама недостаје није још један политички програм. Политичких програма смо се већ нагледали. Оно што нама недостаје јесте духовна обнова.

Велимир климну главом.

– Духовно је – настави Милија – макар у нашим крајевима било потпуно занемарено. Ми смо овде имали индустрију, али човек је остао празан. Народ је пре свега духовно отупео.

Застао је. На тренутак је погледао према полици, где је између две старе вазе стајала фотографија његовог оца у инжењерском оделу. На слици се ухватила паучина.

– Ето, погледај мог оца. Бог да му душу прости. У фабрици машинских делова је провео читав век. Поштен човек, не кажем. Али духовно потпуно запуштен.

Велимир се благо нагну напред, као да је тренутак захтевао да изјави саучешће, али Милија није оставио простора за прекид.

– И то није само његова лична ствар. То је читава наша историјска странпутица. Шта све наши интелектуалци нису радили покушавајући да српско национално питање реше у оквирима југословенског. Прво несрећни југословенски интегрализам, који се показао као потпуни промашај. Затим прихватање једне материјалистичке идеологије, настале по разним биртијама Британије и Немачке. И онда, на крају, та идеологија код нас постаје замена за веру, за културу, за историјско наслеђе, за све.

Рекао је то мирно, понављајући пријатељу причу коју је пре тога већ стотину пута говорио на разним предавањима и трибинама.

– Они су порекли сав наш духовни развој као једне младе европске нације. Уместо да се коначно усидримо међу европским народима, они су нас одвели најпре под руску чизму, а онда у загрљај свакој могућој историјској периферији. Са људождерима и талибанима.

Велимир, видљиво охрабрен Милијиним излагањем, осети потребу да и сам дода нешто важно.

– Дозволићеш ми само једну примедбу – рече. – Ми никада нисмо у потпуности развили европски дух. Османско царство је овде оставило дубок печат. У својој суштини, ми смо једна... Како да кажем? Ми смо једна касаба. Зато мислим да сваки интелектуалац који хоће да ради за нашу ствар мора један период да проведе у Западној Европи. Да се, како да кажем... да се цивилизацијски заокружи.

Милија га погледа преко наочара, благо изнервиран. Није волео ту реч, касаба, која је долазила као коначна пресуда. Поготово није волео када је изговара човек који је цео живот провео у малој варошици.

– Не треба потцењивати предратну српску елиту – рече. – Она је већ била успела да се издигне изнад духа турске касабе. Сети се Цвијића. Он је у ослобођеној Србији видео рађање нове народне културе. Српска култура јесте била превише расута, али није била безоблична. Она је духовно јединствена, мада историјски распоређена између два велика наслеђа: западног и византијског.

Велимир је поново климао главом, сада опрезније.

– Добро – рече Велимир, желећи да се пред Милијом покаже као саговорник отворен за нове аргументе. – Ту

могу да се сложим. Процес је већ био започео...

Зазвонио је телефон. Велимир само погледа ко зове, и смањи тон.

Милија се тада сети да га није ничим послужио.

– Јао, опрости – рече и нагло устаде. – Нисам ти ни кафу понудио.

Пришао је кухињском делу стана и почео да отвара кутије, једну за другом. У једној је било мало шећера стврднутог у грудве на којима се налазило црно трње. Надао се да је то од кафе.

У другој кутији се налазио неки изветрели домаћи чај, који је још његов покојни отац купио код травара. Вероватно за измокравање.

У трећој кутији се налазила вегета којој је рок истекао још пре шест година.

– Извини! – довикну. – Ја сам јутрос попио кафу у Београду пре поласка и потпуно сам заборавио да је купим. Не долазим овде тако често од како ми је отац умро.

Пришао је Велимиру, држећи празну лимену кутију у којој је некада била кафа, као доказ сопственог пропуста.

– Овде понекад дођем када пишем радове. Да могу да радим на миру. У Београду имам превише дистракција. Неко ме стално зове, зову ме на трибине. Просто не могу да се одбраним од људи. Али шта ћу. Сам сам одлучио да се ангажујем на пољу културе.

– И друштва и културе – исправи га Велимир.

Милија погледа у витрину. Иза стакла се налазио сет шоља за послужење које нико годинама није користио.

– Да – рече, правећи се да га слуша. – И друштва.

Напољу је неко кратко залупио метална врата од улаза. Звук се попео кроз празно степениште, одзвонио између спратова и нестао.

II

Сат времена касније, Милија је закључао врата стана и са Велимиром сишао низ степениште. Одједном је приметио да је у згради необично тихо. Није се чуло ништа од оног поподневног живота који је памтио из детињства. Једино што се чуло били су њихови кораци и зујање мушица које су однекуд ушле у зграду.

На вратима једног стана је стајала умрлица, на којој се селотејп већ одлепио на једном крају. Милија застаде.

– Па када је умрла Нада?

Велимир погледа у умрлицу као човек који ју је толико пута видео да је више није примећивао.

– Има пет месеци.

– Пет месеци?

– Ћерка јој је у Аустрији. Дошла је на сахрану, остала два дана и вратила се.

– У целој згради – настави Велимир – увече горе три сијалице. Моја, твоја кад дођеш, и она код Јовановића на четвртом. Остало мрак. Страх да те ухвати кад улазиш.

Разговор прекину шкрипа улазних врата.

Иза њих се отворио његов родни град, или оно што је од њега остало.

Јулско сунце је пржило сиве бетонске четвороспратнице у чијем приземљу су биле одавно затворене радње са прљавим излозима. Улица је била готово потпуно празна, и осим две бабе које су седеле на клупи под липом, није било ни пролазника ни аутомобила.

Са обе стране улице, уз тротоар, стајали су паркирани аутомобили. Међу њима било је и одавно напуштених, са издуваним гумама и дебелом прашином на стаклима. Један стари југо био је толико дуго на истом месту да је трава почела да му избија око точкова.

– Чији је ово ауто? – упита Милија.

– Ко ће га знати. Вероватно ничији више.

Наставили су даље. Прошли су поред затворене продавнице, па поред локала у коме је некада био бутик „Лана". У његовом некадашњем излогу, сабласно је стајала бела лутка без главе и руку.

– Е па, Велимире – рече Милија када су стигли до раскрснице – хвала ти на свему. Ја ћу остати овде још пар дана, па ћемо се видети.

– Нема на чему. Ја сам ти са мајсторима све договорио. Твоје је само да будеш тамо.

Милија климну главом. Није желео да о оваквим стварима говоре на улици.

Две седе главе се руковаше. Велимир оде према пошти, а Милија пређе улицу и уђе у зграду градске библиотеке.

Била је то ниска југословенска зграда из седамдесетих, са широким стакленим прозорима и равним кровом који је одавно почео да пропушта.

Унутра га је дочекала спарина и мирис спаљене прашине који му је пекао нос.

За пултом је седела Оливера, његова школска другарица. Имала је наочаре окачене око врата и хладила се лепезом док је читала књигу. Поред ње је радио црни кинески вентилатор, али је само премештао топао ваздух са једне стране пулта на другу.

– Здраво, Милија! – рече она изненађено. – Откуд ти?

– Ето – рече он, скидајући шешир – дошао сам мало да обиђем наш културни живот.

Оливера се насмеја.

– Онда си брзо завршио.

Милија није био сигуран да ли се шали или га прекорева.

– Слабо се долази?

– Пензионери узму новине, деца лектиру, и то ти је углавном све. Понекад дође Рада, она што је радила у катастру, тражи књиге о цвећу и баштованству. Хортикултура јој је сад главна преокупација.

– И нико други?

– Дођу деца да узму лектиру. Питају и за интерпретације. Ако нема интерпретација, питају ме за сајтове на интернету, па онда скину са њих и одштампају. Имамо и штампач.

Милија прође полицама. Пређе погледом преко дугачког реда прашњавих књига које нико није читао, споро и строго, као да врши смотру војске након повратка са ратишта.

На полици са натписом „Домаћа књижевност" угледа књигу Аугуста Шеноа.

– Вама је ово још домаћа књижевност? – упита тоном који је могао бити и шала и подсмех.

– Шта?

– Шеноа.

Оливера се окрену на столици.

– Држимо све што имамо.

– У томе и јесте проблем – рече Милија. – Само ми још увек мислимо да је култура само спаковати књиге у зграду. Хрвати су своје одавно уредили. Два милиона српских књига је избачено из њихових библиотека. Два милиона! А ми и даље не уређујемо фонд како треба. Треба да држите све што имате, наравно, али не и да све изложите као домаћу књижевност.

– Милија – рече Оливера – ми овде немамо ни климу која ради.

Он погледа у стари пожутели уређај изнад прозора.

– То је техничко питање.

– Нама су сва питања техничка! – одбруси му Оливера.

– Да ли имате нешто од актуелне српске литературе? Имате ли *Дух самоūорицања*, на пример?

– Немамо.

– Немате?

– Дај, Милија, не зајебавај ме...

Он се благо намршти, али се није наљутио.

– Та књига би морала да постоји у свакој српској библиотеци – рече тоном као да се обраћа студентима.

Са улице се одједном зачуо гласан звук неког тешког камиона, од чега су полице са књигама почеле да вибрирају. Возач је непрестано додавао гас, као да намерно жели да прави буку.

Оливера устаде и узе ташну са наслона столице.

– Хоћеш на кафу?

– Зар можеш да оставиш библиотеку?

– Могу. Ако неко дође, видеће нас испред. А и неће нико доћи, свакако.

То је рекла мирно као да је реч о томе да ли ће падати киша, или ће бити сунчано.

Милија погледа још једном према полици на којој је стајао Крлежа. Затим према фикусу који се жутео поред прозора.

– Може – рече. – Нисам пио кафу од јутрос, а баш би ми пријала.

Кафић се налазио одмах испред библиотеке, под старом платненом тендом на којој је било име пива које се одавно није производило. Сели су за сто до самог улаза, тако да Оливера може да мотри на врата библиотеке.

За суседним столом седела је старија жена у светлој хаљини са две тинејџерке. Девојчице су нешто говориле једна другој на немачком.

– Чије су? – упита тихо.

Оливера се окрену.

– Веснине. Из Минхена. Дођу сваког лета код бабе.

– Не говоре српски?

– Говоре кад морају.

– Ето – рече Милија.

Оливера промеша кафу.

Погледао је низ улицу. Осим ваздуха који је треперио над врелим асфалтом, није било ничега што би му задржало поглед.

– Твоја ћерка је још у Америци? – упита после паузе.

– Јесте.

– Има ли деце?

– Нема још. Ради много. Каже да нема времена.

Милија климну главом.

– А шта је с тобом? Је л' си се оженио?

– Нисам још – рече и осети потребу да се оправда. – Није да нисам хтео. Некако је увек било нешто пре. Човек мисли да ће живот да га чека, и онда се једног јутра пробуди са 55 година.

Оливера га погледа преко шољице.

– И је л' сачекао?

Милија се насмеши.

– Не знам.

За суседним столом, млађа девојчица се насмејала нечему на телефону. Смех јој је био чудан, као да је и он био на страном језику. Милија је на тренутак осетио нешто налик стиду, мада није знао пред ким. Осети потребу да поведе разговор о нечему.

– Могли бисмо нешто да овде организујемо. Неку трибину. Могу да представим своју књигу.

Оливера се пријатно изненади.

– Па може, али мораш да позовеш људе да дођу. Овако нема вајде.

– Видећемо се ових дана – рече.

– Сврати – одговори Оливера. – Ако ме не нађеш унутра, ту сам, испред! – изговорила је као шалу. Али, није се насмејала.

III

Он крену низ улицу, без јасне намере куда ће. Разговор о деци и браку остао му је у устима као горчина од талога кафе. Није се оженио. Није имао сина, ни ћерку, а неће имати ни унуче које би једнога дана узело његову књигу и похвалило се да је написао његов деда. Са њим се, помисли, гасила једна линија, један низ имена који се више није имао за шта ухватити.

Ако је изневерио свој народ у оном најпростијем, телесном, биолошком смислу, ако није оставио никога, чему

онда сав његов рад и труд? Да ли се човек може искупити речима за оно што није учинио животом?

Та му се мисао учинила недостојном, готово простачком, али није успевао да је отера.

Осетио је како му се нешто пење из груди према грлу. Као да му се душа на тренутак укиселила, па се та киселина разлила у крв, а крв му ударила у главу. Сунце, кафа, спарина, све се помешало у један исти притисак.

„Опет ми је скочио притисак", помисли.

Ходао је још неколико минута, потпуно одсутан. Није приметио када је прошао поред поште, ни када је скренуо у улицу са липама. Тек када се зауставио пред малом капијом од зеленог лима, схватио је да стоји испред свештеникове куће.

На тренутак се зачудио самом себи, а онда притисну звоно. Отац Михајло отвори скоро одмах, као да га је очекивао. Био је крупан човек, румен у лицу, са кратком брадом која је била пуштена тек ради црквених правила. Када угледа Милију, осмехну се широко.

– Коначно да се сретнемо – рече. – Помаже Бог!

– Бог Вам помогао, оче.

Свештеник га уведе у кућу. У ходнику је мирисало на свеже опран веш помешан са мирисом прженог лука. На зиду је висила икона Светог Николе, а испод ње календар са сликама манастира. Из дневне собе допирао је гласан звук телевизора:

„Време овде не одређујемо годинама, већ степеном распада радиоактивног угљеника"...

– Научне емисије – рече свештеник и угаси телевизор.

– Хоћете кафу?

– Хвала, не бих. Управо сам једну попио.

– Е, добро. По овој врућини и није паметно.

Сели су за сто прекривен мушемом са шарама грожђа и лишћа. На столу су стајале црквене књиге, неколико папира и једна плава хемијска оловка.

– Да вам кажем, искрено сам се обрадовао кад сам чуо ваш захтев – поче свештеник. – Ретко се данас неко сети тога. Обично зову само када се чита опело, четрдесет дана, година, и то не свако. А ово што ви хоћете, то је баш лепо. Чак сам причао и са владиком.

Милија климну главом.

– Дуго је то стајало несређено.

– Јесте. Али, ево, проверио сам. Ваш деда, Љубодраг, крштен је 1915. године. Уписан у књигу крштених. Све чисто. Као крштеном човеку, њему припада пуно право да му се очита опело и да се споменик освешта.

Изговорио је то службено, али не без задовољства.

– Посебно ми је драго – настави – што сте решили да подигнете православни споменик. Не иде, брате, да крштен човек лежи под оним знацима. Разумем ја да је неко имао нека убеђења, али гроб је гроб.

Милија је осетио олакшање које га је изненадило. Као да му је неко управо потврдио нешто што је већ знао, али је постало истина тек када је неко други изговорио.

– Мој отац о томе никада није хтео да говори – рече. – Био је инжењер у фабрици и стан који имамо овде је добио на рачун тога. Али што се тиче политике, њему је било свеједно.

– И то је најгоре – рече отац Михајло. – Када је човек равнодушан јер се задовољио материјалним.

Милија га погледа са одобравањем.

Свештеник се завали на столицу и обриса чело марамицом.

– А како је у Београду?

– Брзо – рече Милија. – Сувише брзо. Тамо више немам мира. Некад ми се чини да сам свуда присутан, осим у сопственом животу. Зато волим да дођем овде кад могу. Да се мало изместим. Пар радова сам написао овде.

Отац Михајло се насмеја.

– А ја бих се радо изместио одавде.

Милија подиже обрве.

– Не допада Вам се ово место?

– Да Вам кажем право, није ми запала кртина.

Свештеник се одмах мало исправи, као да је схватио да је пред гостом изговорио сувише просту реч.

– Мислим, није да се жалим на службу. Служба је служба. Али овде нема народа. Моја жена никако да се навикне. Ево је сад у тржном центру, јер другде нема где ни да оде.

– Тржни центар?

– Па то вам је сад цео град. Откад су га отворили, позатварали су се бутици, продавнице, књижара, све редом. Остала је погребна опрема, кафана, две пекаре и пољопривредна апотека, а и она ће, како чујем, да се затвори. Још само мртви и хлеб сигурно иду.

Рекао је то грубо, па се прекрстио по навици.

– Срећа па смо центар општине – настави. – Имамо полицију, ватрогасце, пошту... Иначе ни то мало људи не би радило. Дом здравља су нам претворили у амбуланту. Нема више дежурства као некад. За све озбиљније иде се у други град.

Милија се загледа у црквене књиге на столу. Име његовог деде, Љубодрага, било је исписано на папиру који је свештеник извукао као белешку. Од свега што је тог дана чуо, то име је деловало најстварније.

– То је последица једног дугог распада. Када се једном пресече духовна вертикала народа, онда се све остало само урушава.

Отац Михајло га је слушао са озбиљношћу човека који препознаје велику реченицу, чак и када није сигуран шта би са њом.

– Јесте – рече. – Али, право да Вам кажем, овде се прво затворила фабрика. После су људи отишли за послом. Ово што је остало, то је црна сиротиња. Прилози су такви да у парохији једва крај са крајем састављамо.

Милија на тренутак заћута.

Зујање старог фрижидера и куцање сата на зиду није дозвољавало тишину.

– Народ се враћа вери – рече после паузе, као да хоће да поправи сопствену реченицу.

Милија климну. То је већ могао да прихвати.

– Зато је важно – рече – да се почне од онога што је најближе. Ево од гроба ако треба, као Ви.

Отац Михајло узе плаву хемијску оловку и подвуче нешто на папиру.

– Сутра ујутру онда?

– Сутра ујутру.

– Мајстори ће прво склонити стари споменик?

– Да.

– А нови?

– Нови стиже после тога.

Свештеник климну главом.

– Добро. Кад се постави, доћи ћу да очитамо опело и освештамо.

Милија осети како му се она тежина у грудима мало смирила. Не сасвим, али довољно да поново може јасно да мисли.

– Хвала Вам, оче.

– Нема на чему. Лепо је кад човек води рачуна о прецима.

Милија спусти поглед.

– Да – рече тихо. – Баш то.

– За новац ћемо се договорити.

IV

Следећег јутра, Милија је на гробље стигао нешто пре девет.

Понео је фасциклу од тамноплавог картона, ону у којој је некада носио рукописе на рецензију. У њој је, између два бела листа, лежала песма коју је претходне ноћи написао деди. Није био сасвим задовољан њом. На неким местима му је звучала сувише свечано, на другим сувише школски, али није имао времена да је поправља. Можда, мислио је, и треба да буде таква. Гроб тражи узвишену, не лепу реч.

Деда је био сахрањен у свом родном селу. На око пола сата вожње неасфалтираним путем од вароши, простирало се старо сеоско гробље, делимично зарасло у густу траву и трње.

Чуо је гласну вику а затим и смех.

Ходао је кроз густу траву и одједном запео за нешто. Погледао је доле и видео безличан четвртасти камен положен на земљу, као плоча.

„Шта је ово?", помисли, али времена за размишљање није било.

Ишао је брзо према извору буке, и чим је провирио иза једног високог споменика, стао је као укопан.

Стари дедин споменик више није стајао. Није био пажљиво уклоњен и достојанствено положен на земљу, како је он замишљао.

Био је разлупан. Комади црног мермера били су разбацани свуда около по трави. Велики комад са делом дединог имена, године рођења и половином петокраке, налазио се под његовим ногама.

Двојица мајстора седела су у хладу чемпреса.

Један је држао парче хлеба, други је ножем секао саламу на новинама. На крпи испред њих били су хлеб, парадајз, салама и неколико празних флаша пива.

На истој тој крпи лежала је и порцеланска слика његовог деде, коју су мајстори сачували.

Милија је неколико тренутака гледао у њу. Лице Љубодрага било је избледело, али још увек јасно: бркови, високо чело, строг поглед човека коме фотографија није била свакодневна појава. Сада је лежао поред комада паризера и парадајза.

– Шта сте ово урадили?! – упита Милија згрожено.

Мајстор са ножем подиже поглед.

– Скинули, професоре.

– Овако се скида споменик?

– А како? Држало се као ђаво. Морали смо мацолом.

Други мајстор се насмеја и отпи последњи гутљај из флаше.

– То ти је камен, мики. Није ти то гипс.

Милија осети како му крв кључа.

– Где је нови споменик?

Мајстори се погледаше.

– Па... треба да се узме.

– Како треба да се узме?

– Па код каменоресца. Готов је.

– Знам да је готов. Зато сам и дошао. Договорено је да се данас постави.

Први мајстор обриса нож о парче хлеба, па га спусти на крпу, тик поред дединог лица.

– Поставићемо, професоре. Не бежи споменик нигде.

– Ви сте се напили.

– Ма какви напили – рече други. – Попили по једно пиво. Врућина.

Милија погледа празне флаше. Било их је више од две.

Није знао шта прво да каже. Све што је замишљао претходне ноћи, све што је у глави сложио као један миран, достојанствен чин, распало се пред њим у прашину, саламу, зној, пиво и комаде мермера.

– Одмах идите по нови споменик – рече најзад. – Одмах. Све је плаћено и договорено.

– Добро, добро – промрмља први мајстор, устајући тромо. – Не морате одма' да се љутите.

Други је још неко време тражио цигарете по џеповима, па се и он подиже. Мирисали су на алкохол, дуван и летњи зној.

– И склоните то – рече Милија, показујући на крпу.

– Склонићемо кад се вратимо.

– Не, одмах!

Мајстор погледа храну, па њега, па слегну раменима. Умотао је саламу у новине, узео хлеб под мишку, а крпу ставио у џеп. Порцеланску слику није ни пипнуо.

– Идемо ми по споменик – рече. – Ви пазите ту ако хоћете.

Отишли су низ стазу, споро, свађајући се око тога ко је јутрос оставио кључеве у комбију.

Милија остаде сам.

Неколико тренутака није се померао. Само је гледао разбијени гроб. Под ногама су му крцкали ситни комади црног мермера. На месту где је стајао споменик остала је рупа, плитка и неправилна, као извађен зуб на крезавом лицу.

Песма је била у фасцикли под његовом руком. Није могао да је прочита пред оним људима. Није могао да дозволи да први стихови које је намењо Љубодрагу изађу у ваздух који мирише на пиво и саламу.

„Прво треба све очистити", помисли.

Скинуо је сако и пребацио га преко суседног споменика. Затим је пажљиво узео порцеланску слику и положио је на чистији део мермерне плоче. Покупио је веће комаде старог споменика и сложио их уз стазу. Део са петокраком је узео последњи. На тренутак је држао њена два поломљена дела у рукама, па их спустио лицем надоле, да се знак не види.

Онда је почео да купи флаше.

Једна се откотрљала у траву, ближе жбуну. Када се сагнуо и ухватио је за грло, осетио је оштар бол у шаци.

Тргнуо се и испустио флашу.

На стаклу, уз саму етикету, померио се крупан стршљен. Затим се подигао, затетурао у ваздуху и одлетео према жбуну.

– Проклетиња – рече Милија кроз зубе.

Погледао је шаку. Место убода је пекло, али није изгледало страшно. Никада га раније није ујео стршљен. Помислио је да је бол јачи него код уједа осице, али није желео да од тога прави драму. Било је срамотно, готово смешно, да му једна буба поквари оно због чега је дошао, и наставио је да склања.

Када је завршио, гроб је и даље изгледао неуредно, али више није личио на место које је оскрнављено. Стао је испред празног простора на коме је требало да буде нови

споменик. Извадио је фасциклу, отворио је и узео лист, али рука му се тресла заједно са папиром који је држао.

То је од врућине, помисли.

Прочистио је грло.

– Деде мој – поче тихо, па застаде.

Глас му је звучао промукло.

Поново је погледао први стих.

– Деде мој, под каменом туђег века...

Нешто му се стегло у грлу. Помисли да је то од узбуђења. Покушао је да удахне до краја, али није успео. Осећао је како се ваздух скупља негде у њему али не иде у плућа. У грудима је осетио туп бол.

– Где црвена...

Реченица се распала пре него што је изговорио.

Спустио је папир и погледао шаку. Оток је сада био јаснији. Срце му је куцало брзо, неправилно, као да хоће да надокнади ваздух кога није било.

– Ово није притисак – помисли. Тек тада га ухвати паника.

Извадио је телефон, и неспретним прстима покушавао да обави позив који је успео тек из трећег покушаја.

– Хитна помоћ – јави се женски глас.

– Ујео ме је стршљен – рече Милија. – На гробљу сам. Не могу... имам гушење.

– Где се тачно налазите?

Рекао је име села, а затим покушао да објасни како да се дође тачно до гробља. Док је говорио, схватио је колико то никоме ништа не значи.

– Господине, останите на линији. Послаћемо екипу.

– Из Дома здравља?

Са друге стране настаде кратка пауза.

– У вашем месту сада ради амбуланта. Хитна екипа долази из града.

– Али, имамо Дом здравља.

– Господине, Дом здравља више нема службу хитне помоћи. Покушали смо да добијемо његов локални санитет, али је на терену.

– На терену?

– Превоз пацијента на дијализу. Молим вас, седите или лезите ако осећате слабост. Екипа је обавештена.

Хтео је да каже да нема времена, да не може да чека, да је гробље у сред шуме, да га нико не види, али више није могао да састави реченицу.

Папир са песмом испао му је из руке.

Покушао је да седне на опсег гроба, али су му колена попустила. Једном руком се ухватио за бетонски опсег, а другом за траву. У погледу су му се мешали белина сунца, жута трава и лице његовог деде на порцеланској слици, положено са стране, без споменика, без крста и без петокраке.

Онда више није видео ништа.

Када се мајстор вратио, сунце је већ мало прешло преко гробља.

Вратио се сам, псујући тихо, јер је тек код каменоресца схватио да му нема телефона.

– Јесам ли реко да ми је испао – мрмљао је. – Јесам лепо реко?

Сагнуо се да дохвати телефон из густе траве, а онда је иза жбуна угледао ципеле.

Стао је.

Пришао је два корака, па још два. Милија је лежао на боку, једном руком савијеном под собом, а другом испруженом према папиру који је ветар померио до жбуња.

Мајстор се осврнуо око себе, као да проверава да ли га неко гледа.

– Их, бре, дете му јебем... – рече тихо.

Затим се нагну мало ближе, погледа Милију у лице, па брзо устукну.

– Овај липсо.